

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון ל"ח

תשע"ב

חשון 407

תפילת העמידה – עבודה

תפילת עמידה ברכת רצה: "ואשי ישראל ותפילתם"

אחת הברכות השגורות בפינו שלוש פעמים ביום היא ברכת רצה, הנאמרת בחול, בשבת ובמועדים. התפילה שייכת לברכות ההודאה בתפילת העמידה. נראה כי תפילה זו מעבירה אותנו מתפילתנו האישית לעולם אחר, לעולם הקודש והמקדש, בכמהיה לחזרת עבודת המקדש בימינו:

רצה ה' אלוקינו בעמך ישראל ולתפילתם שעה והשב את העבודה לדביר ביתך

ואשי ישראל ותפלתם מהרה באהבה תקבל ברצון ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך ותחזינה עיננו בשובך לציון ברחמים ברוך אתה ה' המחזיר שכיתנו לציון.

בתפילה שלושה מוטיבים:

- א. קבלת התפילה האישית שלנו כחלק מתפילות כלל ישראל: "רצה ה' אלוקינו בעמך ישראל ולתפילתם שעה";
- ב. ציפייה לעבודת המקדש, שכן התפילה תוקנה במקום הקרבנות! ואנו שואפים להגיע למציאות השלמה: "והשב את העבודה לדביר ביתך", "ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך";
- ג. ציפייה כלל ישראלית לא רק לחזרה לעבודת המקדש אלא למוכן הרחב יותר של חזרת השכינה לציון, לגאולה שלמה שתהיה בימינו: "ותחזינה עיננו בשובך לציון ברחמים".

נראה כי המשפט "ואשי ישראל ותפלתם מהרה באהבה תקבל ברצון" צריך ביאור. מה פירוש המילים? את הבקשה לקבלת התפילה "ותפלתם מהרה באהבה תקבל ברצון" אנו מבינים, שכן היא מתאימה למוטיב הראשון שהזכרנו. אבל מה הם "אשי ישראל"? מה בא לבטא הביטוי באהבה? לאיזה משלושת המוטיבים שהזכרנו שייך חלק זה?

נוסיף נקודה מעניינת: יש הבדל בין הנוסחאות במשפט זה. לעומת הנוסח המובא לעיל שהוא נוסח ספרד, בנוסח אשכנז אין את המילה "מהרה". האם קיימת סיבה מהותית לשינוי הנוסחאות?

ביאור הפסוק "הנה אני בונה בית לשם ה' אלקי ההקדש ולשבתות ולחדשים ולמועדי ה' אלקינו לעולם זאת על ישראל¹ הגמרא אומרת:

"לעולם זאת על ישראל" – א"ר גידל אמר רב, זה מזבח בנוי, מיכאל שר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן. ורבי יוחנן אמר, אלו תלמידי חכמים העוסקין בהלכות עבודה, מעלה עליהם הכתוב כאילו בנה מקדש בימיהם.

שלמה המלך בזמן בניית המקדש קבע שהמקדש ועבודת הקרבנות היא לעולם, ללא הפסק. לדאבון לבנו חרבו שני בתי המקדש ואנו בציפייה למקדש שלישי. אם כן, היכן באה לידי ביטוי נצחיות המקדש?

הגמרא מביאה שני הסברים. הסברו של רבי יוחנן מובן לנו יותר. כשאין מקדש, נחשב העיסוק בהלכות עבודה וקרבנות כקיום בית המקדש. נתבונן בהסברו של רב גידל. הוא מציין הקרבה ממשית, לא "כאילו". מהו המזבח הזה? מה מקריבים

בו? רש"י⁴ מסביר שלפי רב גידל עבודת הקרבנות היא תמידית על ידי כך שבשמים יש מזבח ושם מיכאל מקריב עליו. עניין זה ממשך את הקרבת הקרבנות הארצית שלא קיימת בזמן החורבן.

בעלי התוספות⁵ מביאים שלושה פירושים:

ומיכאל שר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן. מדרשות חלוקין יש מי שאומר נשמותיהן של צדיקים, ויש מי שאומר כבשים של אש והיינו דאמרינן בשמונה עשרה בעבודה ואשי ישראל ותפלתם מהרה באהבה תקבל ברצון, ויש אומרים דקאי אדלעיל והשב את העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל, לא מצאתי יותר.

בעלי התוספות מבארים את הסוגיה לאור התפילה "ואשי ישראל ותפילתם" – מה הם אשי ישראל?

א. כשאין מקדש ואין הקרבת קרבנות נשמות הצדיקים הם במקום הקרבנות! פטירתם של צדיקים הם במקום קרבן או מהווים סוג של קרבן. אנו אומרים בתפילתנו שכרגע, שאין מקדש, שנשמותיהם של הצדיקים יהיו לרצון לפני ה', ו"אשי ישראל" פירושו "אנשי ישראל".⁶ הטי"ז על השולחן ערוך⁷ כותב שביאור זה הוא המובחר מכולם;

ב. כשאין מקדש יש מציאות רוחנית של כבשים של אש ומיכאל השר הגדול מקריב אותם לפני ה'. אנו מבקשים בתפילתנו שכבשים אלו יהיו לרצון לפני ה';⁸

ג. הבקשה של "ואשי ישראל תקבל ברצון" היא בקשה עתידית שהקב"ה יחזיר את העבודה, ואנו מתפללים כבר מהיום שהעבודה במקדש תהא לרצון.

הטור⁹ מביא ביאור נוסף ל"אשי ישראל ותפילתם" והוא שהתפילה שלנו היא כרגע במקום קרבנות ובתפילתנו אנו מבקשים שהיא תהא לרצון לפני ה'.

הפירוש הראשון של התוספות, שמשמעות "אשי ישראל" היא אותם נשמות צדיקי ישראל המוקרבים לה', קיבל משמעות מעשית בגזרות תתנ"ו. רבי יעקב הלוי מוורמייזא שראה את בני דורו ומקומו כ"אשי ישראל" המובאים כקרבן לה' השמיט את המילה "מהרה" כדי לא ליצור מצב שהיהודים עצמם מתפללים על קירוב מותם.¹⁰ מאז הושמטה מילה זו בנוסח אשכנז.

נוסיף מתוך כך שאשי ישראל הם גם היהודים הקדושים שמסרו את נפשם בכל הדורות ובמיוחד בדורות האחרונים בשואה ובתקומת ישראל במאבק על העם, הארץ והמדינה עד ימינו ממש. תפילתנו היא שאותן נשמות קדושות יהיו לרצון לפני ריבונו של עולם כקרבן, וגם שאותם קרבנות ציבור אנושיים יהפכו בימינו ממש לקרבנות ציבור בבית המקדש, בהחזרת הקב"ה את שכיתנו לציון.

נעמה בינדיגר

מרצה בהתמחות ללימודי ארץ ישראל

⁴ מנחות קי, ע"א.

⁵ שם.

⁶ משנה ברורה סימן קכ.

⁷ אורח חיים סימן קכ.

⁸ ראה גם חגיגה יב ע"ב.

⁹ אורח חיים סימן קכ.

¹⁰ ראו הרב מרדכי אלון, תכלת מרדכי, חוברת פרשת אמר ולייג בעומר תשס"א.

¹ ברכות כו ע"ב.

² דברי הימים ב, ב, ג.

³ מנחות קי, ע"א.

פרשת בלק

"רוח נמוכה" מול "רוח גבוהה"

"רוח נמוכה" פירושה ענווה. אברהם אבינו מסמל באישיותו את מושג הענווה, משום שכל פעולתו בעולם היא ללמד את בני האדם שכל כוח הקיים בידינו מקורו ביושב במרומים. בניגוד גמור לכך, בלעם מחליט להביא קללה על עם ישראל, אף על פי שהקב"ה מביע בפירוש את התנגדותו לכך: "ויאמר אלוקים אל בלעם: לא תלך עמהם, לא תאור את העם, כי ברוך הוא" (במדבר כב, יב). בלעם, בניגוד לאברהם, ראה את הקב"ה כסוג מסוים של אליל שניתן לבחור אם לציית לו או פשוט להתעלם ממנו לחלוטין.

"נפש שפלה" מול "נפש רחבה"

"נפש שפלה" משמעותה נפש השמחה בחלקה, לעומת "נפש רחבה", כלומר נפש תאוות בצע. כאשר אברהם אבינו עושה את דרכו אל תוך ארץ כנען הוא מוכן לוותר על חיי המותרות כדי לחיות חיים מלאי תוכן ומשמעות. הוא מוכן אף שישליכו אותו אל תוך כבשן של אש בוערת, ובלבד שלא ייאלץ לוותר על עולמו הערכי והרוחני.

בלעם, בניגוד לכך, חי את חייו במרדף בלתי פוסק אחר עושר והישגיות חומרית. הוא סוכן חופשי, שכיר חרב, אדם שמשכיר את שירותיו כדי לרצוח, ללא שמץ של ייסורי מצפון או רגשות אשם.

תלמידיו של אברהם אבינו נהנים ממיזותיהם הטובות בעולם הזה ובעולם הבא. בעולם הזה – שהם יקרים בעיני כל אדם, ובעולם הבא – שמקבלים את שכרם מהקב"ה. אך תלמידי בלעם הרשע סופגים גיהנום. יזכנו ה' להידבק במיזותיו של אברהם אבינו ונהיה בעלי עין טובה, רוח נמוכה ונפש שפלה. (מעובד מתוך אתר "אש התורה")

מוריה אורבך

סטודנטית בהתמחויות לתנ"ך וללימודי ארץ ישראל

"כל מי שיש בו שלושה דברים הללו הוא מתלמידיו של אברהם אבינו, ושלושה דברים אחרים הוא מתלמידיו של בלעם הרשע. עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה – תלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה – תלמידיו של בלעם הרשע" (משנה, אבות ה, כג).

בני ישראל עוברים בשטחה של ארץ מואב. בלק, מלך מואב, מבקש לתת במלחמה נגדם, אולם מבין שתקיפה פיזית כנגד העם הזה היא חסרת כל סיכוי. באותה תקופה העולם כולו כבר יודע היטב שעמידתו של עם ישראל נתונה בידי שמים. לכן אין כל אפשרות להביס אותו מבחינה פיזית אם האל אינו רוצה בכך בעצמו. הדרך היחידה שנתורה לגבור על בני ישראל היא באמצעות הפעלתם של כוחות רוחניים. לפיכך מחליט בלק לשכור את שירותיו של הימומחה הגדול ביותר בנושאים רוחניים – בלעם. הוא מבקש ממנו לנהל מלחמה רוחנית נגד העם היהודי.

מי היה בלעם ומה השוני בינו ובין אברהם אבינו, שלהבדיל, השתמש גם הוא בכוחות רוחניים? כדי לענות על שאלה זו ננסה לבדוק שלוש תכונות בסיסיות שהמשנה מזהה באדם:

"עין טובה" מול "עין רעה"

אדם שיש לו "עין טובה" הוא אדם השמח בחלקו ואינו מקנא באחרים. זאת בניגוד לאדם שיש לו "עין רעה", שמחמיץ תמיד פנים למול הצלחתם של הסובבים אותו.

בראשית יח, ב, ממחר אברהם אבינו לשרת שלושה אורחים אלמוניים שהגיעו לאוהלו, משום שהוא משתדל תמיד בכל כוחו לקרב את בני האדם לקב"ה. בלעם הוא שכיר-חרב שנתם בשמחה למשימה שהטיל עליו בלק – לעטוף את בני ישראל בכוחות רוחניים שליליים והרסניים. בלעם יכול היה להביא לניצחונם של המואבים באופן פשוט הרבה יותר. הוא יכול היה לבחור לברך את מואב בכל הטוב שבעולם, ומכאן כבר היה מגיע מאליו הפסד של בני ישראל. אולם במקום זאת, הוא מחליט דווקא לפנות לכיוונם של בני ישראל ולהביא עליהם קללה.

מחנכים באמונה

פרופסור אלעזר טויטו

תרפ"ט–תש"ע (1929–2010)

ברוריה מכמן

אלעזר טויטו נולד בעיירה קנשלה במחוז קונסטנטין שבאלג'יריה הצרפתית. במקביל לבית הספר הממשלתי למד בתלמוד תורה ובישיבת עץ חיים, שבראשה עמד הרב יוסף ג'נאסיה, שבו ראה את מחנכו המובהק. כתבר במחתרת הציונית הפליג ב-1947 באניית המעפילים "שיבת ציון", אך זו התגלתה בידי הבריטים והמעפילים שעל סיפונה גורשו לקפריסין. בחודש מרץ 1948 שוחרר, ועם הגיעו לארץ ביקש להצטרף לפלוגה הדתית של הפלמ"ח. הוא לקח חלק במלחמת העצמאות בקרבות בצפת, במלכיה ובלטרון.

בגיל מאוחר יחסית החל ללמוד באוניברסיטת בר-אילן ואחר כך באוניברסיטה העברית, אצל הפרופסורים מאיר וייס ונחמה ליבוביץ. את הדוקטורט על מחקרו "שיטתו הפרשנית של רבי חיים בן עטר בפירושו 'אור חיים' לתורה", בהדרכת פרופ' עזרא ציון מלמד, קיבל ב-1973, "כ"ה לחידוש עצמאות ישראל בארצו", כפי שכתב בהקדמה.

בראשית דרכו לימד במשך שנים אחדות בבית הספר היסודי ואחר כך במוסד להכשרת מורים בגבעת ושינגטון. מ-1975 ועד פרישתו לגמלאות לימד במחלקה לתנ"ך באוניברסיטת בר-אילן ושימש מרצה אורח בישיבה-אוניברסיטה בניו-יורק ובסורבון בפריז. פרופסור טויטו היה מבכירי החוקרים בעולם בפרשנות המקרא היהודית וחלק גדול ממחקריו הוקדש לפרשנותם של רש"י ושל רשב"ם. כשהתפלמס עם עמיתו עשה זאת תמיד בדרכי נועם.

במשך שנים רבות לימד תנ"ך במכללת אורות ישראל, כיהן כיו"ר המועצה האקדמית של המכללה ועמד בראש ההתמחות למקרא וספרות חכמים בלימודי תואר שני.

נוסף על עיסוקיו הרבים העביר בהתנדבות שיעורים רבים לקהל הרחב במקומות שבהם התגורר, באלקנה וקודם לכן ברחובות.

מעבר להיותו חוקר בעל שם עולמי, רבי אלעזר טויטו זצ"ל היה מורה ומחנך ביסוד אישיותו ועל כך זכה בשנת 2005 באות יקר החינוך הדתי. פרופ' טויטו יזכר כתלמיד חכם, צנוע ועניו, ודמות נערצת על תלמידיו ועל תלמידותיו בזכות ידענותו הרבה, אך לא פחות מכך בזכות טון דיבורו וסגנונו, נועם הליכותו, יושרו האינטלקטואלי והכבוד שרכש לכל אדם.

לעיון נוסף:

- אורי דרומי, "פרופ' אלעזר טויטו, מעפיל, פלמ"חניק, חוקר פרשנות המקרא", הארץ, 9.7.2010
- שמואל ורגון ואחרים (עורכים), עיוני מקרא ופרשנות, ח' – מנחות ידיות והוקרה לאלעזר טויטו, ירושלים תשס"ח
- אלעזר טויטו, רבי חיים בן עטר ופירושו "אור החיים" על התורה, מהדורה שלישית, מכללת אורות ישראל, תשע"ב
- אלעזר טויטו, "הפשטות המתחדשים בכל יום" – עיונים בפירושו של רשב"ם לתורה, אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן תשס"ג